

Národopisné droby z Jablunkovska

Jan Winkler

Národopisné články evangelického kazatele Jana Winklera (* na Vsetíně 18. listop. 1794, † 4. ledna 1874 v Návsi u Jablunkova) mají dvě veliké přednosti: jednak je to jejich věcnost podání, podmíněná autorovým racionalismem, nezkrášlujícím svět kolem sebe a vyhýbajícím se jakékoli stilisaci lidového života, jednak vřelý vztah k lidu, umožňující Winklerovi proniknouti do všech podrobností lidového života a vystihnouti jejich souvislost se společenskými a přírodními podmínkami. Winklerovy podrobné realistické popisy života lidu na Jablunkovsku jsou i dnes hledaným zdrojem národopisného studia. Místy přibližuje se Winkler svými postřehy dnešku, na př. podobu lidového kroje vystihuje v celkové souvislosti s životními podmínkami jeho nositelů.

Winklerovy národopisné práce setkaly se ve své době s příznivým ohlasem. Redakce Květů (pravděpodobně J. K. Tyl) se rozepsala o jednom Winklerově příspěvku takto: »Ciníme čtenáře pozorný na článek tento (t. j. Besedu kávovou, otištěnou v Květech r. 1843, pozn. J. N.), líčící nám kousek národního života našeho na samém konci oboru, ve kterém jazyk československý trvá, na místě, kde se s dvojím jinakým, s jedním cizím, německým a s druhým přibuzným, totiž s polským živlem stýká. Jakýsi krajinský příbarvek nechťeli jsme s něho naschvál seřítiti; čtenář i nezběhlejší lehko dosti se do něho vpraví, náš jazyk může jen získati takovýmito ze živého pramene národu vynášenými způsoby

Mužský horalský kroj

Ještě i těch tu v oubočích a na vrchových sedlách bytujících meškanců dolák zátěšinský goralami zove, ku kterému názvu zdají se mu právo dáti podstata, tvárnost, oblek a kroj jejich, totiž nízký, často od dýmu a kouřů ryzí, obkloplý klobouk čili širák, — nizounkým obojkem, při němž krk obnažen, obroubená košile na rukávech cele rozplazlá, — houněné přiléhavé nohavice, — župan neb gunia burá čili ryzošerá, dobře se pářící s kouřlavými jizbami (izba, izdebka t. vyzděná), jejichž okna spolu službu komínů konají, — tiše a lehce stoupající krpce, návlačkami a nadkončím až nad kotníky pilně přivázaný a upevněny. K tomu vlasy v tyle i v boku hlavy nestříhlé a kosmo visící, — krok povlovný, na kolmé vrchy vystupovat zvyklý, — obličej mnohokrát plavé neb skrovným chováním (= stravou, pozn. J. N.) zbledlé, ano i vychrtlost těla při ženách, kterých kobietami neb bialoglovami zváno, již často v 30tém roku pro trudnost prác a těžkost výživy.

Odjezd sanytrářů na Slovensko

Blíží se den sv. Josefa, a zpomenutí, že manžel od ženy své brzo odejde, působí těžké vzdechy. Nic nepomáhá vřelý objem, kterýmžto nová, nedávno od oltáře přivedená choť ku svému srdci na celé roky manžele svého připnouti se snaží! Družina jeho určila odchod na čtvrtek po sv. Josefě. I vůz již najat, aby je do Jablunkova, ba až do zahraničního městyse Čáče, odvezl. — Den určitý zábřeskem ranním se ozářil, v mnoha domích stravu na cestu přihotovenou již snášejí, naplněné torby, vorky a vaky, pudla a mosory (nádobu dřevěné, ne z dužek ubedené, ale samorostlé) již na stole přichystány leží. Majitel kotlů (t. j. sanytrových, pozn. J. N.) místo

mluvení. Člověku jest jaksi volno uprostřed těchto jadrných, původních zvuků, as jako poutníku, když z jednotvárných nížin se dostane, čerstvý, posilující vzduch horský vdýchati počíná. Práti bychom srdečně, aby nám p. spisovatel více podobných, a možná-li, ještě výhradněji mravolichných obrázků podal.« Snaha o osobitost je jedním z charakteristických rysů Winklerových. Výrazy přejetými z úst lidu snažil se Winkler rozšířit svůj spisovný slovník. Jeho próza, blížící se při popisu živých lidových výjevů uměleckému podání, předchází ve své snaze o krajový odstín úsilí slezských beletristů o lašskou typičnost.

Prvá z ukázek, které otiskujeme, je vyňata z neuveřejněného »Jarmaku« (1842), popisujícího výroční jablunkovský trh zasazený do krajinného rámce. »Odjezd sanytrářů na Slovensko« představuje závěrečnou část Winklerova vyprávění o sanytrářích (»Sanytráři«; Květy, 1844) výrobcích sanytru, kteří z chudých podhorských vesnic na Jablunkovsku (hlavně z Bystřice n. Olzou) putovali každoročně začátkem jara na Slovensko, kde si vydělávali na živobytí výrobou sanytru. Poslední dvě ukázky, »Jak si horalé razí cestu vysokým sněhem« a »Karpetle«, můžeme čísti jako součást článku »Sněhy na odnoží Tater« (Květy, 1844), v němž Winkler vylíčil těžký boj horalů s přírodou za tuhé zimy na začátku 1844, kdy uhodily silné mrazy a napadalo neobvyklé množství sněhu. Jaroslav Nehýbl

v kordúlce, kdež peníze na výlohy při pracech potřebné zašity jsou, omakává, ošetřuje, jestli je vskutku má. Odchozí byli se již před tím dnem s přátely a sousedy rozžehnali. Ale z těchto i dnes ještě mnozí přicházejí a opět se rozlučují.

Povoz čeká již na dvoře nebo na návsi a část pocestných již na něm usedla. „Pojďte!“ volají na ostatní, „již je svrchovaný čas odjezdu“. — I vseďají tedy také tito a na dvoře nebo návsi zůstavení utírají slze z očí. I ženy a někteří otcové neb matky na vůz vystupují, aby svých milých doprovázeli. Vozka švihne bičem a vůz odjíždí. „S Bohem! Zůstaňte nám tu zdrávi!“ volají odjíždějící. „Nech vás Bůh doprovodí a zase zdravých a šťastných přivede!“ odpovídají doma zůstávající. — Všickni szejí, zvláště děti dlouhé sirobě zanechané.

Vůz jen zdaleka již viděti, a ještě z něho kynou pozdravy kloboukem. Teď vůz docela zmizí a ostatní domácí navracejí se do chýž ku svým pracem.

Jak si horalé razí cestu vysokým sněhem

Les je hlavním okresem, do něhož horák zaměřuje, kde lesy nejsou až na nízký a chatrný omlaz vyhlazený a bývalé nádherné hvozdy v úponkovitou křovinu zvrhlé. „Třeba do lesa!“ mluví gazda (hospodář) k pacholku svému. Ale jakž se tam dostati, an[á] výška koně ve výšce závějí se tratí? Rada a pomoc tu bývá ta, že všickni chlapi v dědině den sobě určí, v němž pěšky v řadách tři a tři sněhem do lesa bředou a závěvy tak prorývají; pak za nimi povozy se spřeží pouštějí. Jest to trudná a únavná robota, již ale náš otrlý horský Slovan neomr[le]le koná a při níž i žerty vyvádět neotálí, zapomínaje na neštěstí a škodu, jež v takovém slotném čase tu a tam čihá.

Karpetle

Jeť to hornatým výšinám výhradně vlastní úkaz, když goral a gruniař na svých hluboko zasněžených vrších a na jejich úbočích, aby, nemaje ušlapané chodníky a od chýže ku chýži jda, po pás ve sněhu neváznul, karpetle na nohy přivazuje a rozkroče-

nýma i v půlkolo se otáčejícíma nohama po sněhu kráčí. Jsou karpetle dřevěné okrouhlé talíře v průměru 1½ až do 2 střev. mající a motouzi nebo provázky opatřené, aby se na nohy pod šlapy přivázat mohly. Upotřebením jejich brání v hlubinu sněhu padat, ale chod jimi je nemotorný.